

La II República vista pels capellans gironins

Anàlisi d'una enquesta feta als inicis del franquisme

L'any 1939, quan encara no havien passat ni deu anys de la data de proclamació de la II República i es trobaven en ple franquisme, els rectors gironins van ser interrogats sobre el règim anterior. L'enquesta, encarregada inicialment per l'enviat del Vaticà prop del govern de Burgos, portava per títol «*Cuestionario de los hechos ocurridos con motivo de la guerra por el levantamiento cívico-militar de 18 de Julio de 1936*», i anava dirigida als rectors de les parròquies d'aquelles diòcesis que havien quedat sota domini republicà durant la guerra. La informació resultant seria aplegada, sintetitzada i enviada a Madrid i a Roma. Un exemplar de les respostes es guarda, també, a l'Arxiu Diocesà de Girona, molt utilitzat per conèixer l'abast de la destrucció dels béns de l'Església durant la guerra.

JORDI BOHIGAS > TEXT

Conèixer aquesta visió no és, al nostre parer, fútil. I és que la dels capellans va ser una memòria doblement silenciada: silenciada pels adversaris, que els van considerar còmplices, si no agents, del feixisme; i ofegada també pel franquisme victoriós, el qual obligava els seus suposats adeptes a acomodar-se a un discurs oficial que renegava de la memòria republicana, tot ignorant l'àmplia gamma de matisos ideològics i polítics que s'englobaven dins del bàndol perdedor de la guerra. I, en segon lloc, perquè davant del silenci s'ha tendit a pensar que el clergat gironí, com la resta de l'espanyol, no va ser permeable a l'acceptació de la II República, a conseqüència de la per-

vivència d'una mentalitat carlina o directament integrista.

Per a aquest estudi hem seleccionat les respostes donades pels rectors de la comarca del Gironès, i especialment les respostes a aquelles preguntes que feien més incidència en el període republicà anterior a la guerra. Les preguntes

Els Cuestionarios són un intent limitat, i alhora únic, de recuperar de l'oblit l'imaginari polític dels capellans gironins, important si volem contrastar alguns tòpics recurrents sobre l'actitud de l'Església envers la II República

CRDI. FONS UNAL

>> *Retrat del bisbe Josep Cartaà. Després d'anys de seu vacant, va fer la seva entrada com a nou bisbe de Girona el 1934. Durant la guerra pogué escapar gràcies a les gestions del conseller Ventura Gassol, antic alumne seu del Seminari de Tarragona. Un cop acabada la guerra, Cartanyà continuà al capdavant de la diòcesi fins al 1963, any de la seva mort.*

>> El pas del Sant Sepulcre sortint de l'església del Carme custodiat pels manaies, durant la Processó de Setmana Santa de 1934. Les processons van ser una font constant de problemes entre el poder polític i el religiós.

no són gens neutres, i ens hem limitat a aquelles que interrogaven els mossens sobre els atemptats comesos contra l'Església i l'ordre social durant la República, l'existència de llistes negres i el proselitisme exercit pels centres polítics. No totes les respostes són iguals de precises, i es caracteritzen per ser lacòniques. En qualsevol cas, els *Questionaris* són un intent limitat, i alhora únic, de recuperar de l'oblit l'imaginari polític dels capellans gironins, important si volem contrastar alguns tòpics recurrents sobre l'actitud de l'Església envers la II República.

La República

«Ni per part de l'autoritat ni del poble no es va fer res contra l'Església ni contra l'ordre social abans de la guerra», escrivia el rector de Campllong, Josep Costas, el 1939. Aquesta és la visió més compartida dels rectors gironins en aquell any, en contrast amb el discurs oficial del bàndol vencedor. A Sant Martí de Llémena, el rector afegia: «Només es respirava, com a tot arreu, l'ambient de llibertat que es notava des de l'adveniment de la República». Tan

sols dos rectors es desmarquen obrertament: el rector de la catedral i arxipreste de Girona, i el de Sant Joan de Mollet. El rector de la catedral, Josep Gironella, vinculava la proclamació del règim república i l'aprovació de les «lleis sectàries» amb l'inici d'una era revolucionària que seria nefasta per a l'Església, i que es traduiria segons Gironella en la «notable decadència en els costums, (...) el desbordament de la blasfèmia, l'escarni als sacerdots i l'insult a les processons del Sant Viàtic,

«Ni per part de l'autoritat ni del poble no es va fer res contra l'Església ni contra l'ordre social abans de la guerra», escrivia el rector de Campllong, Josep Costas, el 1939

que, per evitar profanacions i escàndols, van haver de suprimir-se».

Cal pensar, però, que d'entrada molts capellans albiraven en la proclamació de la II República uns temps millors per a l'Església. En primer lloc, perquè s'anava introduint dins dels cercles eclesiàstics un catalanisme tolerant amb la forma de govern de l'Estat, no només vinculat a la monarquia. En segon lloc, pel tracte discriminatori que la Dictadura de Primo de Rivera, anterior a la República, havia tingut envers l'Església catalana. Mostra d'això és, per exemple, que els centres polítics republicans i/o d'esquerres, la majoria il·legalitzats des de la victòria franquista, no eren vistos com una amenaça pels clergues del 1939. Per al rector de Bescanó, les «actuacions» del Centre Republicà Federal «eren més polítiques que antireligioses». A Quart hi havia un centre «republicà i autonomista» que era, però, «socialment i religiosament molt moderat i transigent». I, quant a les associacions, sabem que en el Sindicat Camperol de Llorà, «en relació amb l'Església, només es practicava la deserció».

>> *El moviment associatiu de caire catòlic i laic va prendre una gran volada durant els anys de la II República. Retrat de grup dels assistents amb les banderes de la federació a les escales de l'església de Sant Martí de Cassà de la Selva, en el marc d'un congrés celebrat el 1935.*

En aquest sentit, és l'allunyament de fidels de la pràctica religiosa el que més preocupà la classe sacerdotal. A Palol d'Onyar, «abans de la revolució (del 1936) només es notava un cert apartament de la missa i de les funcions religioses per part dels feligresos», fet que a Castellar de la Selva es donava «principalment per part dels homes». Però fins i tot aquest impacte era molt variable segons el clima de cada parròquia. Si bé a Vilafreser «només alguns deixaven d'anar a missa el diumenge», en canvi a Campdorà la deserció va ser «total o quasi total».

Molts detectaren un augment de l'hostilitat contra la religió, que en un principi es traduiria en algun insult als capellans. Però a partir de les tenses eleccions de febrer de 1936, amb la victòria del Front Popular, els rectors denunciaven més vexacions i tractes discriminatoris envers la seva persona i el culte. No informen sobre la seva actitud respecte a les eleccions, però no podem ignorar la identificació de l'Església amb la dreta, que s'explícara més com a defensa d'interessos

corporatius que com una actitud anti-republicana i, encara menys, contrària al catalanisme, que també estava representat al Front d'Ordre per la Lliga. La percepció era que la victòria del Front Popular, que no va ser unànime, «va embravir» les esquerres i, en especial, els esperits revolucionaris: «A partir de les eleccions del 16 de febrer del 1936 es va notar una major gosadia dels revolucionaris contra els capellans», afirmava el rector de Celrà. A Quart, on hi havia una població terrissaire, «els obrers deixaven veure la subtil infiltració de doctrines dissolvents o comunistes: antipatia, manca de respecte envers el patró, repugnància al treball, etc.». A Bonmatí sorprengué que la Germandat de Socors Mutus es negués a participar a la processó de Corpus de 1936 i altres celebracions tradicionals, com la festivitat de sant Joaquim. A Celrà, durant la Quaresma «algun dels esquerrans més significats» va interrompre, des de la

A partir de les tenses eleccions de febrer de 1936, amb la victòria del Front Popular, els rectors denunciaven més vexacions i tractes discriminatoris envers la seva persona i el culte

MIN. FERRAN FORNS NAVARRO. FONDS ESCOLANIA DEL MERCADAL

>> *Minyons de la Federació de Joves Cristians de Catalunya al voltant de l'altar durant la celebració de la missa a l'aire lliure, en un campament a Llorà.*

porta de l'església, el predicador de l'octavari en honor del Sagrat Cor. I el rector de Sarrià de Dalt denunciava que en una ocasió «m'obstruïren el pany de l'església per dificultar-me la missa del dia següent, que era un diumenge». Es destruïren una creu de terme i una creu del pedró a Cervià i a Sarrià de Dalt, respectivament.

Els rectors relaten situacions de violència i de lluita també a l'entorn de l'espai simbòlic: la reglamentació del toc de les campanes en poblacions com Cassà i Llagostera (o, al contrari, que es permetés tocar-les en dies de silenci, com el Dijous i Divendres Sant, a Cervià de Ter); «expropiacions» de cementiris a Sant Gregori i Sant Martí de Llémena, o l'obligació de retirar els crucifixos al cementiri de Llagostera. «Es va fer algun enterrament civil -afirma el rector de Cervià-, cosa que abans no s'havia fet mai». Però el problema apareix quan persones catòliques són enterrades sense exèquies, com és el cas de la monja de Cassà a la qual no es permeté la sepultura cristiana perquè «no deixà escrita la seva

CRDI. AUTOR DESCONEGUT. FONTS AJUNTAMENT DE GIRONA

voluntat en una papereta» (!). El culte exterior va ser restringit, per mesures coercitives o per prudència. El capellà de Santa Eugènia de Ter fou obligat a pagar «una forta multa» pel fet d'haver permès una petita processó de Corpus que donà la volta a la placeta de davant l'església, segons explicà el seu successor a principi dels anys quaranta, Mn. Damià Estela.

Les desercions, en aquest ambient, es multiplicaren: «Passades les eleccions, i en qüestió de tres o quatre mesos, els joves van deixar d'anar a missa gairebé totalment», cosa que «no sabia explicar-me, com no fos per pressions o per consignes», afirmava el rector de Lorà. A això s'hi afegia l'existència de «l·listes negres» en els respectius pobles, on acostumaven a figurar els capellans. A Canet d'Adri, el rector relacionà la creació d'aquestes llistes amb el fet que «en el centre d'esquerres hi havia (*també*) elements comunistes i de la FAI».

El testimoniatge

Malgrat el clima de polarització política que es vivia a l'inici de l'estiu de 1936, «res no feia sospitar -va escriure el rector de Cassà- que es poguessin produir en aquesta població els desordres i atemptats que van cometre els marxistes durant els dies en què en van ser amos absoluts». Sembla, doncs, que la virulència de la persecució contra la religió que havia d'esclatar aquell

mes de juliol agafà desprevinguts els mossens gironins.

La lectura dels *Cuestionarios* porta a matisar bastant, doncs, aquesta visió suposadament reaccionària del clergat gironí. Més aviat porta a pensar que la seva opinió sobre la República va venir més determinada per l'experiència conflictiva de la realitat viscuda, culminada amb la desfeta final, que no pas per una mentalitat a priori. Els capellans gironins, això sí, denuncien el combat antireligiós i la descristianització que es produí durant els cinc anys republicans, però no comparteixen obertament la tesi catastrofista que serviria per avalar el cop d'estat contra la República. Les esperances que van

>> *Exhumació d'una fossa amb cadàvers a Orriols, el 1939.*

Els eclesiàstics van ser un dels col·lectius més perjudicats a la rereguarda republicana durant la guerra civil.

posar inicialment en el règim s'esvaniren amb el temps fins que molts van abraçar amb més o menys entusiasme la causa del franquisme, traumatitzats per l'experiència de la guerra. La persecució religiosa costà la vida a vint-i-un sacerdots de la comarca, dinou religiosos i quatre religioses. Ara bé, és precisament a la llum del triomfalisme del discurs oficial del moment que les respostes dels nostres rectors al qüestionari de 1939, relativitzant els fets, breus i sense ànims de revenja, esdevenen un testimoni real i significatiu. En aquest sentit, la visió mostrada en el dietari dels primers dies de guerra de Mn. Damià Estela a «Onze dies d'agost de 1936», a *Quaderns de pastoral*, n. 61, podria no ser tan esporàdica com sembla.

Jordi Bohigas és historiador.

La lectura dels *Cuestionarios* porta a matisar bastant la visió suposadament reaccionària del clergat gironí